

DIN ACTIVITATEA DESPĂRȚĂMINTULUI SATMAR AL „ASTREI“

VIORICA BILȚ URSU

Urmînd ideile revoluției de la 1848, fruntașii intelectualității românești din Transilvania, printre care Gheorghe Barițiu, Timotei Cipariu, Ilarion Pușcariu, Andrei Șaguna și alții, continuă lupta pentru promovarea intereselor naționale românești pe tărîmul culturii — singurul devenit favorabil în condițiile regimului constituțional inaugurat de habsburgi după anul 1859. În aceste împrejurări s-a constituit la Sibiu, la 4—7 noiembrie 1861, **Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român din Transilvania**. Consemnată în istoria culturii românești sub denumirea de „Astra“, de la înființarea sa și pînă la 1 decembrie 1918, Asociațiunea a fost centrul întregii vieți spirituale românești din monarhia austriacă. „un adevărat centru de unire a românilor în cultură“ (1).

Scopul „Astrei“ înscris în statutele de la înființarea sa era „înaintarea literaturii române și cultura poporului român în deosebite ramuri prin studiu, elaborarea și edarea (editarea, n. n.) de opuri (opere, n. n.), prin premii și stipendii pentru diferite specialități de știință și arte și alte asemenea“ (2).

Pe lîngă „Astra“ funcționau la Sibiu mai multe „secțiuni științifice“ care desfășurau o amplă activitate de cercetare mai cu seamă în domeniul istoriei naționale, dar și în domeniul științelor naturii, a medicinei, etc, o importantă bibliotecă documentară, o școală superioară de fete, un muzeu istoric și etnografic și alte instituții de cultură.

Dacă la începutul existenței sale Asociațiunea transilvană („Astra“) urmărea inițierea și susținerea unei activități literare și științifice, grupînd în jurul său întreaga intelectualitate românească, din deceniul al optălea al veacului trecut, datorită înăspririi exploatării naționale a popoarelor din monarhie, „Astra“ își pune întreaga sa energie mobilizatoare și creatoare în slujba emancipării poporului român. Activitatea „Astrei“, fiind „de aici înainte îndreptată nemijlocit asupra masei poporului român“ (3), s-a concretizat într-o susținută acțiune de răspîndire a cunoștințelor din diferite domenii de știință, care, după cum considerau activiștii Asocia-

țiunii, „vor putea contribui la prosperarea literaturii și culturii spirituale și economice a românilor din patrie“ (4).

„Astra“ își desfășura activitatea prin despărțăminte și agenturi, organizații ale Asociațiunii la nivelul județelor și ale comunelor, subordonate unui comitet central cu sediul la Sibiu. Înființarea despărțămintelor și agenturilor, hotărâtă în adunarea generală din 1869 de la Șomcuta Mare, a izvorit din necesitatea unei legături mai apropiate și directe cu membrii săi din toate ținuturile Transilvaniei, cu masele însăși. Strădania fiecărui despărțământ era să devină în ținutul său sufletul vieții spirituale românești, antrenând la diferite manifestări culturale instructive mai ales populația satelor.

Printre cei dintâi membrii sătmăreni ai „Astrei“, amintim pe profesorul de limba română din Satu Mare, Petru Bran, animator neobosit al vieții culturale sătmărene, figurind în analele asociației printre primii membrii cotizanți de la înființarea sa (5). Numărul membrilor din județul Satu Mare crescuse spre sfârșitul veacului trecut și pentru o activitate mai bogată și permanentă în acest ținut, devenea necesară înființarea aici a unui despărțământ al „Astrei“. Dorința membrilor Asociațiunii din comitatele Maramureș, Satu Mare de a se înființa un despărțământ în acest ținut, este exprimată în scrisoarea lui Mihail Pavel, vicar al Maramureșului, trimisă comitetului central al asociației la Sibiu (6). „Considerind că numărul membrilor ordinari din comitatele atinse (amintite și înainte în scrisoare, n. n.) crește din ce în ce merge, și se întărește interesul românilor din aceste părți către Asociațiune, că numărul stipendiilor și ajutoarelor Asociațiunii cresc (membrii din aceste comitate, n. n.) își iau libertatea a face următoarea propunere: Onorata adunare să binevoiască a adăuga către statutele Asociațiunii un articol în înțelesul căruia activitatea asociațiunii transilvane se extinde și asupra comitatelor Maramureș și Satu Mare“ (7).

Printr-o hotărâre a comitetului central al „Astrei“ (nr. 187/1897), Gh. Pop de Băsești este „încredințat cu organizarea unui despărțământ în Sătmar“ (8). În februarie 1898, Gh. Pop de Băsești raportează că în ziua de 16 a aceleiași luni s-a constituit despărțământul Sătmar — Ugocea al „Astrei“ (9). Sediul despărțământului a fost stabilit la Seini, situat aproximativ la egală depărtare de cele două județe. La adunarea de constituire au participat membrii vechi ai asociației și s-au înscris membrii noi, printre care dr. Vasile Lucaciu, Romul Marchiș, Alex. Stețiu, M. Ghiriti, etc. Director al despărțământului a fost ales Gavril Lazăr de Purcăreț, ajutat de un comitet cercual din care făceau parte printre alții Gh. Șuta, dr. Vasile Lucaciu, dr. Felician Bran — fiul profesorului Bran. O dată cu procesul verbal de constituire se înaintează la Sibiu și un libret de depunere la banca „Sătmarăana“ de 85 florini, reprezentând cotizația noilor înscriși. În același an direcțiunea despărțământului este preluată de Gheorghe Șuta din Borlești. Străduindu-se să popularizeze această instituție de cultură, noul director cere prin

circulare protopopilor din județ, amintindu-le înființarea „în comitatul Sătmar la 16 februarie, 1898 a unui despărțămînt al Asociațiunii pentru cultura și literatura poporului român“, să îndemne pe poporeni „să se înscrie ca membrii ordinari și ajutători ai Asociațiunii“, dat fiind „scopul măreț ce urmărește această asociațiune culturală“ (10).

Potrivit regulamentului de funcționare a despărțămîntelor, membrii se întruneau anual în adunare generală a cărei loc și dată erau stabilite, ca și în cazul adunărilor generale ale „Astrei“, în adunarea precedentă. Adunările generale ale despărțămîntelor cuprindeau raportul activității anuale, înscrieri de noi membrii, dezbaterile unor propuneri noi, susținerea disertațiilor în fața publicului, întregul program fiind urmat de serbări populare. Întruniți în adunarea anuală a despărțămîntului la Seini, la 13 iulie 1899, membrii își exprimă dorința de a „propaga cultura poporului român pe toate terenele posibile“ (11). Notăm că în aceeași adunare s-a preconizat înființarea „Reuniunii femeilor din Sătmar“. (În 1910 numărul reuniunilor de femei, corale, de învățători din județ erau de treisprezece) (12).

Scopul activității „Astrei“ în acest ținut este adesea amintit, activiștii asociației străduindu-se să-l popularizeze mai cu seamă cu prilejul adunărilor generale. După înființarea la 18 noiembrie 1900 a agenturii Seini a „Astrei“, președintele acesteia cere să i se cedeze una din sălile de clasă nefolosite „pentru scopurile agenturii, ale bibliotecii populare“, amintind „țelul comun urmărit de Asociațiune prin promovarea literaturii și culturii poporului român, ca și școala“. „Agentura noastră are să fie școala adulților“, specifică cerera amintită (13).

Din vasta activitate a despărțămîntelor și a „Astrei“ în general, de mare interes se bucurau „prelegerile populare“, ținute uneori în cicluri pe diferite teme și urmărind concluzii de ordin practic pentru publicul care le audia. Această acțiune de răspîndire a cunoștințelor în rîndul populației sătești era considerată într-o circulară a „Astrei“ ca una dintre cele mai importante probleme ale instituțiunii noastre“ (14). Programul tipărit al adunării generale a despărțămîntului, ținută la Turț, la 10 august 1902, împreună cu invitația de a participa la desfășurarea ei adresată „pentru membrii despărțămîntului și toți amicii culturii poporului român“ — semnat de dr. V. Lucaci, secretar și Gh. Șuta, director — înafara raportului, menționa și susținerea disertațiunii „Dezvoltarea spiritului de economie în viața poporului“ (15).

În anul 1902, *Analele Asociațiunii* menționează despre despărțămîntul Sătmar că „are un teritoriu vast, unde e mare lipsă a se propaga cultura românească, comitetul cercual e conștient de menire, poporul e accesibil de cultură“ (16). Prelegeri pe teme de medicină umană și veterinară, industrie, economie, cu teme de istorie a limbii și a poporului, etc., erau organizate în toate satele despărțămîntului, direcțiunea acestuia desemnînd conferențieri dintre medici, avocați, ingineri, profesori, farmaciști, preoți. *Analele asociației și revista Transilvania* —

publicație periodică a „Astrei” — consemnează zeci de intelectuali sătmăreni care s-au apropiat cu dăruire de popor răspunzând nevoilor lui de cultură. Dintre prelegerile susținute numai în 1913 în satele județului Satu Mare amintim pe cele de la Tarna Mare, Botiz, Gherța Mică, Batarci, Bixad, Tîrșolt, Boinești, Odoreu, cu care prilej s-a vorbit despre limba maternă, începutul neamului, folosul cărților, etc. (17). Conferințele erau planificate și organizate și pe plan central de asociație numindu-se conferențieri și stabilind turneele acestora pentru o anumită perioadă de timp. La 1913 asociația planificase un „conferențiar „agronomic”, programul căruia cuprindea și cinci conferințe la Carei, Satu Mare, Seini, Șomcuta și Baia Mare, din despărțământul Sătmar (18).

„Astrei” îi revine și meritul de a fi înființat primele biblioteci populare la sate. Scopul lor era „răspîndirea cunoștințelor folositoare din orice ram al activității românești și dezvoltarea gustului de citit în masele mari ale poporului” (19).

Din adunarea cercuală (generală) a despărțământului Sătmar al „Astrei” ținută la Sătmărel la 30 august 1908 se înaintează comitetului central la Sibiu propunerea de a se înființa biblioteci satești din colecte dat fiind faptul că fondurile asociației nu permiteau procurarea unui număr satisfăcător de cărți pentru acoperirea necesarului (20). Se propune un apel la toți cărturarii din Transilvania pentru donații în fondul de cărți desenate înființării bibliotecii populare (21). Comitetul central răspunde că primește această propunere și pune la dispoziția despărțământului cîte zece exemplare din publicațiile „Astrei” (22). În județul Satu Mare, la 1910, erau 21 de biblioteci populare printre care la Sătmărel, Turț, Craidorolt, Sanislău, cu peste o sută de volume, Mofținul Mic cu optzeci de volume, Borlești, Amați, Mădăras, Doba, Apa, etc., cu cîte cincizeci de volume (23). După formularea simplă dar înțeleaptă a celor ce au consemnat adunarea din Sătmărel a „Astrei”, scopul bibliotecii satești era de a oferi poporului posibilitatea ca „în dumineci și sărbători abținîndu-se de la petreceri în crîșme să se ocupe cu cetitul cărților folositoare. Ca astfel să nu se incurajeze patima beției iar despre altă parte poporul să se dedea a ceti lucruri folositoare” (24).

Comitetul central repartiza periodic despărțămîntelor broșuri de popularizare, publicații proprii, acestea distribuindu-se gratuit sătenilor cu prilejul adunărilor generale sau a conferințelor organizate. Alte publicații ale „Astrei” se distribuiau prin abonamente membrilor, sau se expediau la cererea acestora. În 1913, printr-o adresă, despărțământul Sătmar cere cărți și partituri muzicale pentru coruri. În același an despărțământul primește 53 de cărți în cîte douăzeci de exemplare pentru înființarea unor biblioteci populare noi (25).

Din protocolul adunării de la Sătmărel reiese și preocuparea despărțământului Satu Mare de a organiza în satele județului cursuri de alfabetizare pentru care erau chemați nu numai învățătorul și preo-

tul, ci toți știutorii de carte din sat. În același an (1908) analele „Astrei” menționează cicluri de cursuri în mai multe sate din județ. La Borlești cursul de alfabetizare a fost susținut de învățătorul Aurel Popan, fiind alfabetizați treizeci de neștiutori de carte (26). Înființarea acestor cursuri în general de către asociație a fost o acțiune lăudabilă, căci deși departe de a rezolva o problemă complexă în ansamblul ei — analabetismul, „Astra” a contribuit cu posibilități modeste, dar cu entuziasm la alfabetizarea și antrenarea la cultură a populației românești din vechea monarhie.

„Astra” a manifestat o preocupare de căpetenie pentru salvarea valorilor culturale ale poporului român, pentru cultivarea comorilor spirituale și materiale reprezentând arta și etnografia tradițională românească. La adunarea despărțământului ținută în 1899 la Seini și amintită mai sus, după o frumoasă expunere despre portul popular și despre folclorul ținutului, printre vorbitori fiind Constantin Lucaciu din Ioșib, fratele luptătorului memorandist, s-a oferit un premiu pentru „colectarea de poezii populare din Țaș”. Protocolul adunării conchide că „rezultatul moral și material al adunării în folosul țelului general urmărit de „Astra” a fost satisfăcător” (27).

Despre necesitatea și importanța promovării „industriei casnice” (printre care țesutul și cusutul), s-a vorbit la Tiream la 23 iulie 1911. În același scop, adunarea despărțământului Sătmăr organizată aici hotărăște înființarea la Tiream a unui atelier de țesătorie spre a cultiva tradiția populară locală în acest meșteșug. Amintind frumusețea portului tradițional românesc, C. Lucaciu, în prelegerea sa pe această temă, îndeamnă țărâncile să-l păstreze și să-l cultive (28). De asemenea se propune organizarea unor expoziții de țesături și cusături cu motive tradiționale locale, de pe teritoriul despărțământului Sătmăr. În acest scop adunarea generală din Tiream stabilește „o comisie în cauza lățirii țesăturilor naționale în părțile noastre”, care preconizează primele expoziții în Botiz, Dorolț, Sanislău. În iarna anului următor se deschide expoziția la Sanislău, relatarea căreia o aflăm într-un raport al comisiei amintite, înaintat comitetului central al „Astrei” la Sibiu. Expoziția a cuprins țesături și cusături de pe Someș, din alte zone ale Sătmărului, din Sălaj, Maramureș, etc. În raport se remarcă frumusețea exponatelor aduse de țărâncile din Moftinul Mic și din Pomi. De asemenea se cere un premiu pentru o țărâncă care dovedește „mult interes, strădanie în arta țesutului” (29). „Interesarea (interesul manifestat pentru expoziție, n. n.) s-a dovedit destul de bună, cercetînd-o și țărâncile din satele vecine”, se spune în raport. Această preocupare a despărțământului continuă și în anii următori, în 1914 se cer albume cu cusături și țesături pentru bibliotecile din Lipău și Mădăras (30).

Dintre manifestările „Astrei”, de cea mai largă popularitate se bucurau adunările generale anuale organizate la nivelul despărțământelor sau pe întreaga asociație. În general căutînd să nu depășească li-

Prea Onorabile Domnule Președinte!

Constatându-se în Comitetul Sătmărilor la 16 Febr. 1898, în des-
fășurarea, al: „Asociațiunii pentru cultura și litera-
tura poporului român” Peu contul în Săm. Sătmărilor
reș, ca urmările acestei Asociațiuni culturale
nu îndeamnă a. De rugă ca înalte adevărat se bine vor-
a fi înscris pe lângă M. L. Domni președinte distins al
interesul Asociațiunii, și a îndemna a se înscrie de man-
dru ordinari, iar pe popor în această viziune
președinte de membrii agitatori. Cărușășche. De vult
interes, ca putând face de cultura și literatură poporului
român, - sper, că nu va fi refuzat împlinirea acestei
vulturi rugări, ca V. a. adresă, al

Prea Onorabilul Domn Președinte

În înțelesul lui la 15 Dec. 1898

cel mai umil și rău
George Gutu
Directorul Sătmărilor Sătmărilor

Fig. 1 — Circulara directorului despărțământului Sătmărilor al „Astrei” 15 decembrie 1898. (n. nota nr. 20)

mitile legalității, adunările Acoșițiunii transilvane erau rareori tulbu-
rate. Autoritățile căutau să limiteze sau să împiedice aceste manifestări
de masă care nu numai că nu serveau intereselor stăpînirii, dar care pre-
zentau un real pericol pentru „unitatea” statului multinațional. Aduna-
rea despărțământului convocată pe anul 1900, la 2 august în Sanislău,
a fost interzisă de primpretorul Careiului, după cum reiese dintr-o a-
dresă a despărțământului trimisă comitetului central al „Astrei” la Si-

biu. Analele asociației consemnează indignarea față de aceste „dispozițiuni polițiale” considerînd „motivele invocate de autoritățile locale neîntemeiate, ca lipsa de bază și de drept”, comitetul central hotărăște să înainteze ministerului de interne o plîngere cerînd „garantarea libertății de acțiune a organelor asociației prevăzută în statute și aprobată de guvern și păgubită în modul cel mai grav și simțitor” (31). Notăm că înființarea „Astrei” a fost aprobată de guvernul austriac într-o perioadă de relativ liberalism și cu toată politica de oprimare națională ce a urmat în imperiu, activitatea „Astrei” nu a putut fi suprimată. De fiecare dată, însă, autoritățile locale consemnează în rapoarte manifestările naționale ce aveau loc cu prilejul adunărilor „Astrei”.

Data și locul stabilite pentru adunarea viitoare se făceau cunoscute comitetului central al „Astrei”. După demersurile pentru aprobarea sa de către autoritățile locale urmau pregătirile intense care precedau fiecare adunare. Adunările generale antrenau, înafara membrilor despărțămîntului, întreaga populație a localității în care urma să se desfășoare. La adunări participau membrii asociației, populația localității gazdă și din satele din împrejurimi ca și invitați oficiali.

Printre adunările generale ale despărțămîntului Sătmăr al „Astrei”, analele asociației menționează cu programe bogate și instructive pe cea de la Seini, din 13 iulie 1899, unde activa profesorul emerit Gavril Trif. De asemenea, adunarea de la Șișești din 1900, ținută în satul lui Vasile Lucaci, cu care prilej se discută posibilitatea înființării „unei școli pentru confecționarea utensiilor de lîspă la economia poporului”, respectiv o școală de meserii (32). De altfel posibilitatea înființării cu ajutorul „Astrei” a unei școli de lemnărie în județ este dezbătută și de ședința din aprilie a comitetului cercual al despărțămîntului.

De asemenea, subliniem adunarea organizată la Turț în 1902, amintită mai sus, cu care prilej s-a redactat și invitația adresată comitetului central al „Astrei” de a ține adunarea generală a Asociațiunii pe anul următor, 1903, în cadrul despărțămîntului Sătmăr. Adunarea din Iojib, din 1901, este menționată cu o frumoasă serbare populară ce a urmat programului oficial. În adunarea despărțămîntului organizată la Pomi în 1904 se solicită comitetului central ajutor pentru organizarea unei expoziții industriale naționale pe teritoriul despărțămîntului Sătmăr și patru sute coroane pentru dotarea bibliotecilor populare (33). La adunarea din Sătmărel din anul 1908, printre invitați se aștepta renumitul cor „Hilaria” din Oradea, care și-a oferit concursul.

În adunarea generală a despărțămîntului ținută la Arduș, la 11 august 1912 s-a adoptat hotărîrea ca vechiul despărțămînt Sătmăr—Ugocea să se împartă în cinci despărțăminte. În urma aprobării comitetul central al Asociațiunii, în anul 1913, pe teritoriul vechiului despărțămînt erau organizate despărțămintele Sătmăr, director fiind Ludovic Mărcuș din Mădăras, Seini, Șomcuta și în curs de organizare cele de la Baia

Mare și Carei (34). Activitate mai bogată a continuat să desfășoare despărțământul Sătmar.

Protocoloalele parohiei din Mădăras consideră anul 1913 „de o însemnătate rară“ pentru comună. La 10 august a acestui an s-a desfășurat aici adunarea generală a despărțământului Sătmar al „Astrei“. Desfășurarea adunării, la care au participat cinci sute de țărani, este oglindită de procesul verbal încheiat cu acest prilej și înaintat la Sibiu. După raportul activității despărțământului Sătmar de la înființarea sa și până în 1913, adunarea a ascultat o prelegere pe teme de morală, au urmat propuneri privind îmbunătățirea activității despărțământului. Printre acestea, se discută posibilitatea continuării acțiunii de alfabetizare prin înființarea „școalelor de analfabeți, . . . prin lățirea cărților populare care e necesară pentru curățirea graiului și cultivarea limbei“, încurajarea activității corale sătești „pentru conservarea și propagarea cîntecelor“, de asemenea, „colecțiuni de porturi naționale și de industrie casnică“, etc. O preocupare importantă a „Astrei“ era înființarea de tovărășiri de consum, de valorificare a produselor, financiare, pentru „procurarea instrumentelor și rechizitelor economice“ — utilaje agricole mai perfecționate, costisitoare și greu de procurat individual (35). A doua parte a programului adunării de la Mădăras a fost rezervată unei întreceri corale cu participarea corurilor din Mădăras, Istrău, Lipău, Ardușad, Băsești. Corurile au fost premiate „din spesele despărțământului“, din contribuția lui Gheorghe Pop de Băsești și a unor cetățeni din Mădăras. Din programul corurilor amintim: „Imnul Astrei“, de I. Mureșeanu, „Coasa“ de I. Vidu, „La șezătoare“ de T. Brediceanu, etc. Cu „Pui de lei“ de I. Vidu, corul din Lipău a obținut premiul întâi. La aceeași serbare tineretul din Mădăras condus de studentul Traian Pop „a jucat „Bătuta“ și „Călușarul“ spre îndestularea oaspeților“ (36).

Minunate serbări populare, adunările „Astrei“ erau așteptate cu nerăbdare de membrii asociației ca și de populația întregului ținut în care se desfășurau. Admirația pentru aceste serbări, pentru ținutul manifestărilor, a calității artistice dovedite de formațiile corale, de dansuri, de teatru, au avut adesea ecouri în presa oficială locală.

Printre cele mai reușite manifestări ale **Asociațiunii transilvane** amintim adunarea generală desfășurată în anul 1903 la Baia Mare. Succesul deosebit al acestei adunări a fost un merit al despărțământului Sătmar, evenimentul prilejuind trei zile de adevărată sărbătoare națională românească pentru întregul județ. După acceptarea de către comitetul central al „Astrei“ a invitației despărțământului Sătmar, înaintată din Turț, de a ține adunarea generală a asociației în cadrul acestui despărțământ, s-a constituit un comitet însărcinat cu organizarea adunării și a festivităților ce urmau s-o însoțească. În martie 1903 pregătirile erau în toi, după cum rezultă din mai multe acte oficiale prin care prefectul județului avertizează de la Carei primăria orașului și căpitanatul să vegheze asupra pregătirilor (37). Din schimbul de adrese între autoritățile

amintite reiese că, în afara fondului despărțământului, cheltuielile urmau să fie acoperite și din contribuția voluntară. La 11 iulie 1903 comitetul cercual al despărțământului înaintează la Sibiu programul detaliat al manifestărilor spre aprobare. Invitații erau așteptați în oraș în ziua de 8 august, manifestările urmînd să se desfășoare pînă la 11 august. Numărul participanților oficiali este menționat în actele autorităților orașului, de trei sute, din care delegați ai comitetului central al „Astrei” în frunte cu Partenie Cosma, vicepreședinte al Asociațiunii (Al. Mocioni, președintele de atunci al „Astrei”, fiind bolnav n-a putut participa). Printre invitați se află de asemenea cunoscutul dramaturg și om de teatru Alexandru Davilla și alte personalități culturale.

Ziarul „Nagybánya” din 13 august 1903, într-un articol cuprinzător, amintește printre participanți, de asemenea, reprezentanți ai intelectualității maghiare din localitate, ai oficialităților orașului și alții care „... au venit din toate colturile țării, mai săraci și mai bogați” (39). Același ziar amintește reușita manifestărilor și succesul serbării.

Programul adunării în afara ședințelor de lucru, a disertațiilor, a cuprins excursii, serbări populare, baluri. Cu prilejul adunării s-au tipărit pliante „Astra”, suvenire de la Adunarea generală a Asociațiunii pentru literatura română. și cultura poporului român”, cu reproduceri înfățișînd Columna lui Traian, chipuri de eroi din istoria poporului român, textele unor cintece patriotice.

Entuziasmul oamenilor, ospitalitatea și bucuria cu care au fost întîmpinați pe aceste meleaguri au produs o puternică impresie în rîndul oaspeților. „N-am avut încă adunare generală căreia în privința succesului moral i-am pute da întîietate față cu adunarea de la Baia Mare Asociațiunea a găsit aici în plină floare ceea ce voia să ducă și să semene: conștiința unității naționale-culturale . . . rezultat de importanță istorică ce va asigura adunării generale un loc distins în istoria asociațiunii noastre” (40). Adunarea generală a Asociațiunii transilvane care s-a desfășurat în anul 1903 la Baia Mare, rămîne una dintre cele mai importante și mai reușite manifestări ale „Astrei” organizate de despărțământul Sătmăr.

Prezentă în toate localitățile transilvănene, „Astra” a adus o contribuție de seamă la progresul economic, cultural al românilor din monarhia austro-ungară. Prin diferite manifestări de masă și publicații cu caracter popular, Asociațiunea a militat mai cu seamă pentru emanciparea țărănimii din starea de înapoiere economică în care se afla. Prin conferințe și broșuri conținînd îndrumări și soluții practice, s-a străduit să transmită cunoștințe de agricultură, pomicultură, viticultură, zootehnie. Pentru cultivarea rațională a pămîntului, „Astra” a sprijinit înființarea unor „însoțiri agricole”, a cooperativelor de consum, a reuniunilor de credit, (bănci populare). În anul 1910 numărul „societăților de consum” din despărțământul Satu Mare era de douăzeci, printre care

la Borlești, Aciu, Ardușad, Lipău, Cicirlău, Bicău, Boghiș (41), ca și cel din Hotoan, Santău, Săuca (42). Reuniunile de credit mai importante la aceeași dată erau „Sătmăreana” și „Aurora”.

DESPĂRTĂMÎNTUL SĂTMAR-UGOCIA A
ASOCIAȚIUNEI PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI
CULTURA POPORULUI ROMÂN

Își va ține

ADUNAREA GENERALĂ

LA 10 AUGUST 1902.

*în comuna Turf, după terminarea ș. liturghii, ce se va celebra
la ora 8 1/2, ore a. m. în biserică parohială din nașterea comunei
cu armăstul*

PROGRAM:

1. Cântec de înălțare.
2. Raportul secretariatului despre activitatea din trecut.
3. Raportul casierului despre starea casii.
4. Alegerea alor două comituri, pentru conducerea lucrurilor de sub 2 și 3.
5. Disertație: „Devalorizarea spiritului național în viața poporului.”
6. Alegerea alor 2 membri pentru adunarea următoare.
7. Defigerea locului adunării următoare.
8. Incasarea taxelor și înscrierea membrilor.
9. Eventuale propuneri.
10. Închiderea sesiunii.

*Membrii despărțământului și toți amicii culturii poporului
român sunt invitați cu toată onoarea la această adunare.*

Motivul Mic, la 20 Iuliu 1902

Dr Vasiliu Lucaciu **George Suta**

Fig. 2 — Programul adunării generale a despărțământului Sătmăr Ugocea, de Turf, din 10 august 1902. (v. nota Nr. 15)

Răspîndind cunoștințe elementare de igienă și medicină, „Astra” se străduia să suplinească, într-o cît de modestă măsură și lipsa asistenței medicale la sate.

Nevăzînd în însăși structura nedreaptă a societății bazate pe clase sociale deosebite și pe exploatare cauza mizeriei maselor, activității „Astrei” considerau cultura, educația populară” singurul mijloc de izbăvire a poporului din această stare de lucruri. Astfel, scopul strădaniilor „Astrei” de alfabetizare, de antrenare la cultură a mulțimii, erau spre a da acestuia „posibilitatea de a-și cîștiga cunoștințe folositoare în lupta pentru viață” (43).

Inițierea de către „Astra”, în 1908, a unei susținute campanii de alfabetizare în satele Transilvaniei, avea menirea să pregătească rezistența poporului român față de ofensiva de desnaționalizare deslănțuită de guvernele dualiste. În 1907 s-a adoptat legea „Apponyi” potrivit căreia se urmărea dsființarea școlilor naționalităților asuprite din monarhie. De asemenea, potrivit legii electorale din acest an, în afara menținerii censului, erau excluși de la dreptul de vot neștiutorii de carte, fapt ce constituia încă o lovitură pentru naționalitățile asuprite, în rîndul acestora numărul analfabeților fiind extrem de mare (44).

După izbucnirea primului război mondial, materializarea multor inițiative luate în ședințele comitetului cercual al despărțămîntului Sătmár (din 8 martie 1913, 7 mai 1913), sau în adunarea generală din 1913, care anunțau o activitate bogată a acestui despărțămînt, nu a fost cu puțință. Din acești ani grei lipsesc și relatările despre obișnuitele manifestări organizate de despărțămînt. La 29 noiembrie 1915 directorul despărțămîntului Sătmár scrie comitetului central la Sibiu că „în anul curent nu s-a înscris nici un membru și nici împrejurările de acele nu sînt ca să putem ține adunarea generală” (45). În anii războiului „Astra” a continuat să susțină cursuri de alfabetizare desfășurate atît în satele transilvănene cît și în spitale, în rîndul soldaților răniți (46). Sfîrșitul primului război mondial a însemnat unirea Transilvaniei cu România, întregirea statului național român, în cadrul căruia „Astra” nu mai era singura instituție coordonatoare a activității culturale românești, rol ce îl îndeplinise în vechea monarhie.

După anul 1918 activitatea „Astrei” a încetat să mai aibă un caracter larg popular, rămînînd de multe ori în cercuri restrînse de intelectuali, susținînd mai cu seamă o activitate literară și publicistică. Este concludentă, atît prin participare cît și prin program, adunarea generală a „Astrei” organizată pe anul 1935 în orașul Satu Mare, de altfel o manifestare culturală de răsunet, a cărei reușită s-a datorat și participării renumitului cor sătmărean „Vasile Lucaciu”.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului nostru, existența „Astrei” a însemnat decenii de strădanie neobosită pusă în slujba emancipării poporului român din monarhia austriacă, a menținerii și dezvoltării conștiinței unității naționale, Prin le-

găturile sale cu cercurile și instituțiile de cultură din vechea patrie, prin larga sa popularitate în rîndul românilor din monarhie, „Astra” a realizat unitatea culturală a tuturor românilor, făcîndu-se astfel expresia năzuințelor de unitate politică a acestora. Împlinirea lor la 1 decembrie 1918, a asigurat cadrul necesar progresului economic, social și cultural al poporului român, țel căruia i se dedicase în întregime **Asociațiunea transilvană**.

N O T E

- 1 Ion Holhos, Nicolae Nistor, *Contribuția „Astrei” la realizarea unității naționale*, *Revista arhivelor*, n. 2, 1968, p. 92.
- 2 „Astra”. *Informațiuni asupra scopurilor și instituțiilor „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*, Sibiu, 1904, p. 15. *(F. Bolaga)*
- 3 Eugenia Glodariu, *Biblioteci populare ale „Astrei”*, *ActaMN Cluj*, VI/1969/, p. 347.
- 4 *Astra Informațiuni* . . . , p. 17.
- 5 *Conspect despre P. T. Domnii membrii fondatori, ordinari și onorari ai Asociațiunii transilvane române*, Sibiu, 1866, p. 7.
- 6 Mihail Pavel, originar din Recea, în calitate de vicar al Maramureșului, apoi de episcop de Gherla și Oradea, a manifestat mult interes pentru dezvoltarea învățămîntului, înființînd școli și așezăminte de cultură mai cu seamă în satele din nordul și vestul Transilvaniei. *(conf. F. Bolaga)*
- 7 Vasile Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, 1968, p. 99.
- 8 *Transilvania*, 1898, p. 35, 63.
- 9 *Ibidem*.
- 10 Scrisoarea — apel a directorului despărțămîntului Sătmăr, 15 dec., 1898, Arh. paroh. ortdx. Apa, original, neinv. *(F. Bolaga)*
- 11 *Transilvania*, dec., 1899, p. 7.
- 12 *Transilvania*, 1911, p. 530.
- 13 Cererea președintelui agenturii din Seini a „Astrei”, arh. paroh. Apa, original neinv. *(F. Bolaga)*
- 14 *Transilvania*, n. 40, 1909, p. 449.
- 15 Programul adunării generale a despărțămîntului Sătmăr — Ugocea din 10 aug. 1902, de la Turț, arh. paroh. Apa, original, neinv. *(F. Bolaga)*
- 16 *Analele „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român”*, ian., feb., 1902, p. 16.
- 17 *Transilvania*, n. 44, 1913, p. 265—266.
- 18 *Transilvania*, 1914, p. 575.
- 19 Eugenia Glodariu, op. cit., p. 783
- 20 *Protocoalele parohiei Gidani (Sătmărel)*, mss, Arh. paroh. Sătmărel, neinv. *(F. Bolaga)*
- 21 *Analele „Asociațiunii”* . . . , n. 3, 1908, p. 205.
- 22 *Idem*.
- 23 *Transilvania*, n. 4, 1910, p. 259, 261.
- 24 *Protocoalele parohiei Gidani (Sătmărel)*.
- 25 Arh. St. Sibiu, fond Astra, dos. 178, an 1913.
- 26 *Transilvania*, n. 4, 1910, p. 259.
- 27 *Transilvania*, 1899, p. 7.
- 28 *Proces verbal al adunării generale din Tiream, 23 iul. 1911*, *(amde-i?)*

- 29 Raport în numele comisiei formate în adunarea generală din Tiream a despărțământului Sătmăr — Ugocea, Arh. St., Sibiu, fond Astra, dos. 178, an. 1912.
- 30 Ibidem, an. 1914.
- 31 *Transilvania*, n. 8, 1900, p. 190.
- 32 *Transilvania*, 1901, p. 44.
- 33 *Transilvania*, n. 6, 1904, p. 267.
- 34 Arh. St. Sibiu, fond Astra, dos. 178, an. 1913.
- 35 Istoria parohiei de Mădăras. — *unde-i?*
- 36 Ibidem.
- 37 Arh. St. Baia Mare, fond Acte prezidențiale, an. 1903, luna august.
- 38 Ibidem.
- 39 *Nagybánya*, 13 aug., 1903.
- 40 *Transilvania*, n. 4, 1903, p. 13.
- 41 *Transilvania*, n. 4, 1910, p. 259.
- 42 Ibidem, aceste din urmă localități au fost cuprinse în despărțământului Tășnad al „Astrei”.
- 43 Vasile Curticăpeanu, op. cit., p. 117.
- 44 Vezi, C. Nuțu, *Noul activism și lupta pentru unitatea de stat (1905 — 1913)*, în *Desăvîrșirea unificării statului național unirea Transilvaniei cu România*, sub redacția Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, București, 1968, p. 103.
- 45 Arh. St. Sibiu, fond Astra, dos. 178, an. 1915.

FROM THE ACTIVITY OF THE DISTRICT SATU MARE SECTION OF „ASTRA“

Summary

The aim of the whole activity of „Astra“ /The Association for the Romanian literature and the culture of the Romanian people from Transylvania/ was the emancipation of the Romanians from the Austro-Hungarian monarchy, the development of the conscience of their national unity, the Association having of the Romanian national state.

For an ampler activity of „Astra“ in Satu Mare district, in 1898 it was organized the district Satu Mare section of the Association.

The paper presents aspects of the activity of „Astra“ in Satu Mare district before 1918.

Among the actions of „Astra“ in the villages of Satu Mare district we mention the presentation of many popular conferences on different instructive-educative themes, the organization of the teaching courses, the setting up of the first popular libraries, the organization of some exhibitions, the stimulation of village chovuses, the encouragement of some cooperative associations etc.